

MILJØVERNDEPARTEMENTET

Elvemusling – en perle i norsk natur

Heidi Sørensen, statssekretær

Elvemuslingseminar
Værnes, 11. januar 2012

Foto: Marianne Gjerv

Takk for invitasjonen til å snakke om "Elvemusling - en perle i norsk natur", på et elvemuslingsseminar for elvemuslingforvaltere!

Elvemuslingens latinske navn er *Margaritifera margaritifera*, som betyr "perlebærer". Helt siden antikken har kongelige i Europa brukt perler fra elvemusling til utsmykninger og pynt.

Tidligere het den elveperlemusling. Det navnet bidro til at muslingen ble utsatt for et voldsomt overfiske. Nå er muslingen fredet. Som for så mange andre utsatte arter, er det imidlertid forringelse av leveområdene som truer den i dag.

Hvorfor ta vare på elvemusling i Norge?

2

På verdensbasis er elvemuslingen i sterk tilbakegang. Elvemuslingen er oppført som sterkt truet på IUCNs rødliste.

Elvemusling har hatt en dramatisk tilbakegang i Europa de siste 100 årene. 95 % av bestandene av elvemusling i Europa har forsvunnet de siste tiårene! I dag er det kun levedyktige bestander i Norge, Skottland og på Kola.

Også i deler av Norge er forekomsten sterkt redusert. Foringelse og ødeleggelse av leveområdene er ansett som den største trusselen for arten. Forsuring, gjenslamming av elvebunnen, vassdragsreguleringer, kanalisering og drenering av utmark er faktorer som påvirker arten negativt.

I Norge finnes det imidlertid elvemusling i alle fylker, og i ca 160 kommuner! Det antas at Norge har rundt halvparten av den totale populasjonen av elvemusling i Europa. Derfor har vi i Norge et spesielt internasjonalt ansvar for å ta vare på elvemuslingen.

Mitt første møte med en elvemusling

3

Nå skal jeg fortelle om mitt første møte med en elvemusling. Ved Haukåsvannet utenfor Bergen, er det en parkeringsplass. Ved siden av renner det en bekk der det bor elvemuslinger.

Elvemuslingen har en sinnrik måte å formere seg på. På larvestadiet må den treffe en laks eller ørret og henge seg fast i gjellene. Den slipper seg fra gjellene først etter ni til elleve måneder, og den må treffe sand- eller grusbunn. Den bruker 10-14 år på å bli kjønnsmoden. Den kan bli opptil 200 år gammel og lagrer informasjon om vannkvalitet i skallet!

Bildet viser en svensk forordning om perlefiske fra 20. september 1723.

Også i Norge har forvaltning av elvemuslingen en lang historie. Kong Christian Kvart var dansk-norsk konge i 1588-1648. Han la ned store ressurser i å forvalte elvemusling. Historien forteller at kongen satte ut voktere ved Haukåsvannet for å beskytte elvemuslingene.

Perler fra elvemusling var svært verdifulle på den tiden. De var så verdifulle at en av kongens etterfølgere, dronning Charlotte Amalie, fikk perlefangst som sitt spesielle privilegium ved en egen lov om perlefangst av 1691 (altså en annen lov enn den svenske forordningen av 1723).

Dette privilegiet for dronningen varte i over 150 år, helt til man fikk kunnskap om at elvemuslingen var sårbar. Dronningens privilegium ble opphevet i 1845, og retten til å fiske etter perler ble lagt til grunneierne. Dette skjedde som en del av en generell endring hvor kongelige rettigheter ble overført til privat rett, blant annet i forbindelse med jaktlovene og til dels fiskelovene som også gjorde det mulig med turisme.

Elvemuslingperler på den norske arvefyrstekronen

5

FORSIDEN · AKTUELT · KONGEFAMILIEN · DAGENS MONARKI · HISTORIE · ELENDOOPMER · DET KONGELIGE HOFF · KRONPRINSFAMILIENS SIDER · SØK

Historie

Kong Olav V

Kronprinsesse Märtha

Kong Haakon VII

Dronning Maud

Bernadottene

Krigsårene 1940-1945

Unionsoppløsning 1905

1814

Rikssamling

Kongerekken

Slektsstre

Riksregalier

Tekstutvalp

Skriv ut i pdf

Arvefyrstekronen

Arvefyrstekronen ble laget i Christiania (Oslo) i 1846. Den var tiltenkt Kronprins Carl, men kronen har aldri vært brukt.

Arvefyrstekronen (tronarvingens krone) er den eneste av regalene som er laget i Norge. Den ble laget i 1846, tiltenkt Kronprins Carl (senere Kong Carl IV) i forbindelse med den planlagte kroningen av hans foreldre, Kong Oscar I og Dronning Josefine. Under kroningen av Kong Carl Johan, hadde man lånt den svenske arvefyrstekronen til kronprinsen. Nå skulle Norge få sin egen arvefyrstekrone.

Kronen ble laget av gullsmed Herman Colbjørnsen Øyset i Christiania, men er tegnet av Johannes Flintoe som også sto bak deler av utsmykningen av Det kongelige slott som var under bygging på denne tiden.

Den norske kroningen av Kong Oscar I og Dronning Josefine fant imidlertid aldri sted. Arvefyrstekronen har dermed aldri blitt brukt.

Utforming

Kronen er åpen og består av åtte takker smykket med edelstener og perler. Alle takkene har en stor norsk perle ytterst. Gullarbeidet på kroneringen, takkene og ornamentene mellom takkene består av blomster og bladverk av presset gull. Midtstøtten er en fasettsteint amsetyst.

Pullen er i purpurfarget fløyel med broderier i farget silvtråd.

Materialer

Kronen er laget av flerfarget gull, og besatt med perler, edelstener og slepet glass. Perlene er norske ferskvannperler. Edelstenene er ametyster, peridoter og citriner.

Høyde: 15 cm

Diameter: 18 cm

Vekt: 1030 g

30.05.2011

Klikk for større bilde

Den norske arvefyrstekronen (tronfølgers krone). Foto: Lasse Berne

RELATERTE LENKER

Litteratur og kilder

Arvefyrstekronen finnes i Riksregalietstillingen i

Monumentalhistorie

SPRÅK: NORSK SÁMEGIELLA ENGLISH · NETTSTEDSKART · LENKER · KONTAKT · ÅPENT SLOTT · BARNESIDER

WWW.KONGEHUSET.NO

Kilde: Kongehuset.no

Finnes det perler fra norske elvemuslinger i noen av riksregaliene i Trondheim?

Både kongekronen og dronningkronen har mange perler, men det viser seg at de ikke er fra norske elvemuslinger. Arvefyrstekronen derimot, har perler fra norske elvemuslinger! Denne kronen er den eneste som er laget i Norge, og den ble laget av gullsmed Herman Colbjørnsen Øyset i Christiania i 1846, og tegnet av Johannes Flintoe.

Den ser ut som en eventyrkrone med åtte takker, smykket med norske ferskvannspeserperler og fargerike smykkestenar. Kronen har 24 mindre perler samt åtte store perler som er plassert ytterst på de åtte takkene.

I gullsmedens annonse for å få tak i perlene, sto det følgende: "Store, norske perle, der ere feilfrie, kjøbes til priser der ere over deres værd, af juveler Øyset."

I 1846 var prisen på arvefyrstekronen 5200 spesidaler, som tilsvarer ca 950 000 kr. Dette var mye pengar, særlig tatt i betraktning av at kronen aldri har blitt brukt!

5

Kronprinsesse Victorias historie om stjålne smykker med perler fra Pärlälven

Også det svenske kongehuset har en historie om elvemuslingperler. Den ble fortalt i kronprinsesse Victorias tale på åpningen av Jokkmokks marked i Nord-Sverige, i februar i 2011.

Hun fortalte at Kong Karl IV av Sverige, som var norsk og svensk konge fra 1859, reiste i 1860-årene til Jokkmokk i Sverige. Der fikk han tilbud om å kjøpe elvemuslingperler fra elva Pärlälven. Av perlene fikk han laget et halsbånd, et diadem og et armbånd til kronprinsessen. Alle disse smykkene ble stilt ut på Parisutstillingen i 1867, men der ble de stjålet!

Fremdeles er det ingen som vet hvor smykkene befinner seg ...

Elvemuslingperler på messekappe i russisk kloster

7

Foto: Paul Aspholm, Bioforsk

Det er ikke bare kongehusene som har vært opptatt av perler fra elvemusling.

Presten i Valamaklosteret i Pechenga i Russland hadde både en messekappe og et hodeplagg med perler fra elvemuslinger. Kappen er laget på Solovkiøyene i Kvitsjøen og har 1000 perler fra elvemuslinger. Når vi vet at det finnes perler i kun hver tusende musling, og at kun hver tusende av disse igjen er en perfekt perle, må det ha gått med mange elvemuslinger for å lage en slik kappe.

Perlemor fra elvemusling på hardingfeler

I tillegg til at elvemuslingen har vært ettertraktet for de kongelige og geistlige, har den også satt spor etter seg i den norske folkemusikken!

I Bø i Telemark har det vært tradisjon for å bruke perlemor fra elvemuslinger fra Bøelva. Perlemoren har blitt brukt til å smykke ut halsen til hardingfeler, slik dere ser på et av disse bildene.

Perlemoren fra elvemuslingene ble også brukt i skjorteknapper.

Elvemusling

9

Forslaget om å gjøre elvemuslingen til en prioritert art har vært på høring. Miljøverndepartementet jobber med sikte på at elvemuslingen skal bli en prioritert art.

Prioritering innebærer et forbud mot enhver form for uttak, skade eller ødeleggelse av arten.

I dag er elvemuslingen fredet ved "forskrift om fangst av elveperlemusling" fra 1992. Etter denne forskriften er all fangst av elvemuslingen som hovedregel forbudt, men det kan gis tillatelse til fangst i unntakstilfeller.

En viktig forskjell med prioritering blir at det ikke bare vil være forbudt å fange elvemusling, men også forbudt å skade og ødelegge arten. Ødeleggelse vil også omfatte handlinger som for eksempel graving, vesentlig vannuttak og forurensning, dersom dette er egnet til å skade, forstyrre eller på annen måte forringe individer eller muligheten for reproduksjon av arten.

Handlingsplan for elvemusling

Elvemusling (*Margaritifera margaritifera*) har hatt en dramatisk tilbakegang i hele Europa de siste 100 årene. Direktoratet for naturforvaltning har utarbeidet en handlingsplan for å ta vare på arten.

Antallet elvemusling i Norge er blitt sterkt redusert.
© SIGVE REISO, NATURARKIVET.NO

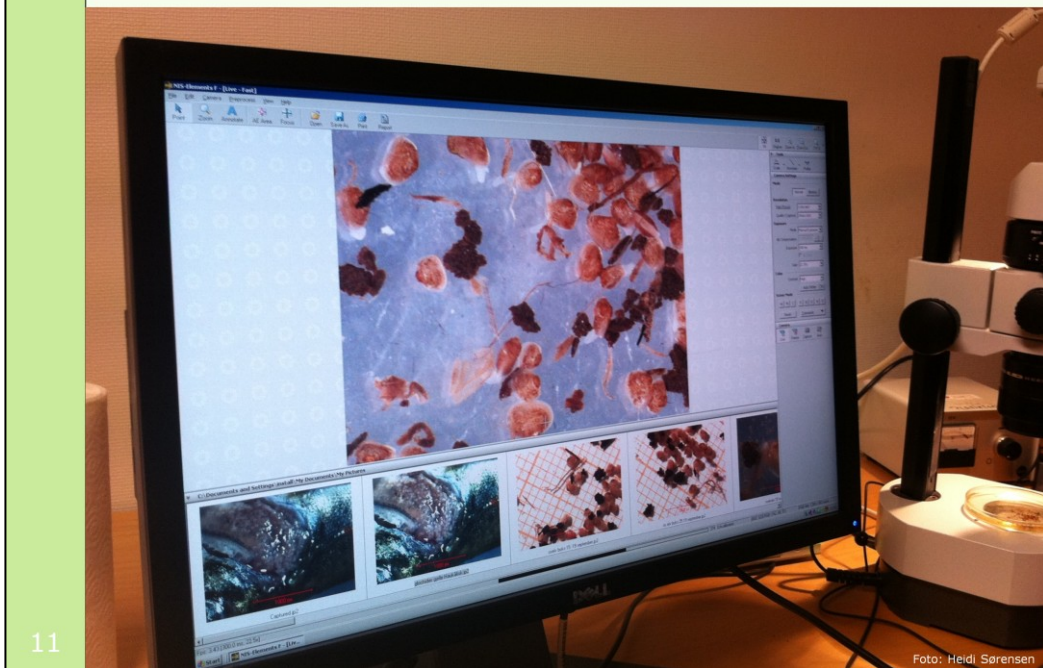
10

Målet for forvaltningen av elvemusling er i et langsiktig perspektiv at den skal finnes i livskraftige populasjoner i hele Norge. Alle nåværende populasjoner skal opprettholdes eller styrkes.

Tiltakene som foreslås i Direktoratet for naturforvaltnings handlingsplan omfatter supplerende kartlegging, overvåkning, utarbeidelse av informasjonsmateriell, biotopforbedrene tiltak, samt forbedring av rutiner i saksbehandlingen som angår leveområder for elvemusling.

Nord-Trøndelag er det fylket som har flest påviste elvemuslinglokaliteter. Fylkesmannen i Nord-Trøndelag har det nasjonale koordineringsansvaret med å følge opp handlingsplanen for elvemusling, og blir derfor ofte betegnet som "elvemusling-direktør". En viktig del av dette arbeidet har vært en nasjonal kartlegging av elvemusling. Data om elvemuslinglokaliteter i hele landet blir nå samlet på ett nettsted, og alle kan søke i kartbasen!

Kultivering av elvemuslingen?

Et av tiltakene som er satt i gang for å ta vare på elvemusling, er et pilotprosjekt for kultivering av elvemusling i Austevoll utenfor Bergen. Prosjektet går ut på oppdrett av muslingene til de er så store at de ikke lengre oppholder seg nedgravd, og dermed unngår overdødelighet knyttet til bunnforholdene etter utsetting.

Høsten 2011 var jeg på besøk ved kultiveringsanlegget. Der fikk jeg omvisning på anlegget og fikk se på bittesmå elvemuslinger i mikroskop! Jeg ble veldig begeistret og lærte mye om elvemusling og kultivering.

Vannforskriften – hva betyr den for elvemusling?

12

Foto: Marianne Gjerv

Vannforskriften bestemmer at vannforekomstene skal ha god økologisk og kjemisk tilstand innen gitte frister. For å avgjøre hva som er "god økologisk tilstand" skal man klassifisere vannforekomstene. Det gjøres ved å vurdere ulike økologiske "kvalitetselementer", som er økologiske indikatorer på hvilken tilstand det er i vannforekomsten. Når man skal avgjøre hvilken tilstand det er i elver, vil elvemusling fungere som en slik økologisk indikator.

Det skal utarbeides vannforvaltningsplaner og tiltaksprogram for hver vannregion for å nå miljømålene om god økologisk og kjemisk tilstand. Elvemusling er nevnt i flere av vannforvaltningsplanene. Flere av vannregionene har satt opp tiltak rettet direkte mot elvemusling, som for eksempel biotopforbedrende tiltak, fjerning av finstoffer fra bunnsubstratet, og infisering av ørretunger med muslinglarver for å styrke bestanden av elvemusling.

Lakseforvaltning og elvemuslingforvaltning

På bildet ser dere meg på en redningsaksjon for å få Vossolaksen tilbake i elva Vosso i Hordaland. Den opprinnelige Vossolaksen er utryddet i naturen, men er sikret i genbank, som jeg fikk sette ut rogn fra.

Jeg vet ikke om det er elvemusling i elva Vosso, men det er en viktig sammenheng mellom laks og elvemusling.

Laks er svært viktig for elvemusling fordi når muslinglarvene slippes ut i vannmassene må de komme i kontakt med gjellene hos fisk (ørret eller laks) for å kunne overleve. Tiltakene for å bedre forholdene for laksen vil derfor også kunne bedre forholdene for elvemusling.

Elvemuslingen er en naturlig vannrensner! En elvemusling filtrerer 50 liter vann hvert døgn. Elvemuslingen bedrer derfor vannkvaliteten, som igjen gjør at overlevelsen til fiskeyngelen øker. Så hvis muslingen finnes i en elv, er det trolig fisk i elva også, og antakeligvis også et livskraftig økosystem. Tiltak for å bedre forholdene for elvemusling vil derfor også ha positiv betydning for laksen.

Det regnes som en god "helseattest" på et vassdrag at det finnes elvemusling der.

Lykke til med forvaltningen av elvemusling!

14

Foto: Marianne Gløv

På grunn av den høye levealderen er det ikke umulig at noen av de samme elvemuslingene som levde den gangen dronningens privilegium ble opphevet i 1845, fremdeles lever på norske elvebunner i dag.

Elvemuslingens privilegium i dag må være at den blir reddet som art, slik at vi også har den her i morgen.